
vatting van Swedenborg te verklaren? Volgens Gunning doordat Swedenborg ‘de ernst van de zonde niet kent.’¹¹ Zulke kritiek uitte Gunning vaker.¹² Ook in het wijsgerig stelsel van een grote denker als Spinoza vond hij dat de zonde miskend werd. Hij bedoelde dit niet moralistisch alsof Swedenborg en Spinoza geen ernstige en oprechte mensen zouden zijn geweest. Maar zij miskenden volgens hem de ontzagwekkende realiteit van het kwaad, dat een scheiding heeft gebracht tussen hemel en aarde, God en mens. Van dat ernstige inzicht leidt het spiritisme eerder af, meende Gunning, met min of meer oppervlakkige beschrijvingen van het leven na de dood. Bijv. als Elise van Calcar beschrijft hoe Calvijn, die in de hemel eerst geboet heeft voor zijn predestinatieleer, er nu alles aan doet om ‘met miljoenen medestanders de schade te herstellen en de noodlottige gevolgen van zijn leer tegen te gaan.’¹³ Dan wordt, aldus Gunning, het geestelijke neergetrokken tot onze aardse sfeer.

Gunning wijst Elise van Calcar ook op de kritiek van Immanuel Kant op Swedenborg. Kants opvatting is dat, als de bovennatuurlijke wereld in onze wereld intreedt zoals het spiritisme beweert, zij haar eigenlijke karakter verliest. We projecteren namelijk altijd onze eigen voorstellingen en beelden op de hemel en de hel, waardoor we ze nooit helemaal ‘zuiver’ of ‘objectief’ kunnen zien. Kant werkte zijn kritiek uit in het boek *Träume eines Geistersehers, erläutert durch Träume der Metaphysik* uit 1766. De speculaties van Swedenborg maakten hem afkerig van de fantastische visioenen en ‘kennis’ die sommige mensen over het bovennatuurlijke menen te kunnen hebben. Hij verwees al die veronderstelde kennis naar het ‘rijk der dromen’. Dat deed Gunning niet, want hij stelde dat er werkelijk contact met geesten mogelijk kon zijn. Maar de platheid van de visioenen bij Swedenborg is wel een gevolg van wat Kant gesignaleerd had. Wij kunnen nooit tot zuivere waarneming van het bovennatuurlijke komen, maar halen het met onze voorstellingen naar ‘beneden’. Volgens Gunning is dat ook de reden waarom de spiritistische lectuur op den duur gaat vervelen. De beschrijvingen van de contacten met geesten zijn te aards, te plat, te veel gericht op de bevrediging van onze eigen behoeften. Hoe anders is dat, schrijft hij, als we de Bijbelse profetieën ter hand nemen of – en hier richt hij zich natuurlijk tot zijn literair onderlegde lezerspubliek in *De Gids* – als we een tragedie van Aeschylus lezen en ons voorbesef van hogere dingen en het waarachtig nobele gewekt wordt.¹⁴ Het spiritisme blijft wat hem betreft steken in het banale, ‘waar theatrale gevoelspronk of opzichtige kleurschakering het ontbreken van gedachten moet vergoeden.’¹⁵

¹¹ Gunning, ‘Emanuel Swedenborg’, t.a.p.

¹² Zie bijv. Gunning, *Goethe's Faust*, 6.

¹³ Gunning, ‘Emanuel Swedenborg’, 139 (voetnoot).

¹⁴ Aeschylus (525-456 v. Chr.) was een van de belangrijkste Atheense tragedie-dichters. Gunning noemde in zijn artikel de *Orestie*, zie ‘Emanuel Swedenborg’, 145.

¹⁵ Zie Gunning, ‘Emanuel Swedenborg’, 144v.